

het hart vast van hun jonkheide dat ééné dat verwilderende len alleen zeg- geweest en je oed bij bevon- dat ééné, dat gezegd wordt, od wil het! en de vaders arom zij zich erworpen had- begrippen van t.

een fout om te klagen over is waar: een aan reverentie meest typische Maar, zonder g ik hier toch i van de zaak unties trekken ten, die hen slijk gezag zijn en, piepen de se taal van de aderen worden verontrustende sluit, zijn vol- heden alleen rantwoordelijk g af, die hun rezen. Zal de den gebracht, men met zich-

TERWERDA.

KUNST

rk Jzn.

„Dienstbaren D. H. van de nieuw boek ge-

genoemde boek kel geschreven au Hogenbirks mede in ver- teling was. Ik beide boeken eigengerechtig- menschen, die om-hoogmoedig het bijzonder tegenover deze uitbeelding van enmerk van de eid en rust in van de echte

„Freule“ genoemd le, of beter, de n deze „Sche- Het hoofdele- sche, dat van he — en deze samengegroeid. positie: terwijl els waren, dus — al was er n van dezelfde De Freule“ één maal. De Schrij- „geen roman“ houd van zijn die van den van de schets. deelen er om- n „bekeerings- a een kasteel- daardoor zelf gestelde liefde hoogheid wordt teling, gepaard Heiland vindt. Maar dan niet die boeken, die n schijn geven, en verlovings doch van het stelijke boeken heb er in den indacht op ge- nis weer een ristelijke litera- als te voren, ten-af beschou- t-benaderen is- beuren bij de Auteurs van n het verande-

ringsproces. De gebeurtenissen, die vroeger de hoofdzaak waren en dan, bij elkaar opgeteld, de „bekeering“ als uitkomst opleverden, worden nu niet meer in uitvoerigheid beschreven, doch slechts nagegaan in hun werking naar binnen, in hun invloed op den ommekeer, die in de ziel zich voltrekt.

Hogenbirks „De Freule“ is een duidelijk voorbeeld van deze vernieuwing, die en uit psychologisch en uit artistiek oogpunt, een zuivering is. Den jongeman, die middellijk de oorzaak is van de verandering bij de Freule, zien we ternauwernood in het boek. Wat er tusschen hem en haar gebeurd is, waarom zijn aanzoek geen voortgang heeft, het wordt met geen woord vermeld. Het feit zelf is er en behoort alleen maar geconstateerd te worden. Het belangrijke ervan in het verband van het boek is de invloed, dien het oefent op het ziele-gebeuren van de Freule, dat de hoofdzaak is. Alles wat ten dezen bijkomstig is, wijst de Auteur direct al af in den allereersten zin dien hij schrijft: „in dit boek, dat geen roman is, wordt verteld van hemelsche dingen op aarde geschied“ (spatiëring van mij). De strubbelingen, de karakterverschillen, dat wat, hoe dan ook, de verlosing doet mislukken, zijn aardse dingen; maar wat er gebeurt in de ziel van de Freule: de ommekeer van alleszins godsdienstige dame-van-stand tot nederig en ootmoedig kind van God, dat is het hemelsche.

Zóó is de bekeeringsgeschiedenis van dit boek: een vertellen van hemelsche dingen. En, omdat de Auteur naar dit project heeft gewerkt, is zijn boek, wat deze hoofdzaak betreft, voortreffelijk. Ik geloof niet te veel te zeggen, als ik de meening uitspreek, dat „De Freule“ in dit opzicht een van de allerbeste proeven is van het christelijk boek naar moderne structuur. Want de „bekeeringsgeschiedenis“, die het brengt, is de zuivere, naar practische ervaring gegeven analyse van den groei van geestelijk leven. En dan van groei onder de moeilijkste omstandigheden, omdat standshoogheid en standgodsdienstigheid, ziele-eenzaamheid en karakterstarheid ieder voor zich groote belemmeringen zijn om te komen tot den eenvoud van het geloof. Metterdaad is daarom dit boek een predikatie over de bekeering. In den bundel van den Heer Risseuw, dien ik al eerder citeerde, geeft Ds Hogenbirk zelf deze gedachte ons in, als hij zegt: „Preeken lezen de menschen toch niet meer; dat ze dan verhalen en schetsen lezen“. In deze woorden ligt immers opgesloten de begeerte, met het verhaal te bereiken wat de Auteur met een preek zou willen bereiken. Welnu, ik geloof, dat Ds Hogenbirk met dit nieuwe boek in dien opzet volkomen is geslaagd. Men zal deze bekeeringsgeschiedenis lezen met ontroering, met stille aandacht en alzoo luisteren met heel zijn ziel naar deze ongemeene, maar zuivere prediking over de bekeering als een afsterving van den ouden en een opstanding van den nieuwen mensch. Juist dat afsterven en dat opstaan zijn de eigenlijkheden van dit verhaal.

Dit wat betreft het thetische van dit boek, de aansluiting dus bij en de volgroeiing van de eene karaktertrek van Hogenbirks werk.

Maar nu is er ook weer het andere beginsel: het critische. En weer richt zich dat tegen denzelfden spelonk-geest, die in de beide voorafgaande schetsenbundels geheld werd. Onder de menschen rondom het kasteel, de pratende buurvrouwen, de zelfingenomen dorpsheiligen, zien we ze weer overal, de Sijmen Donkers en Jannetje Stijfsels uit „Neveldijk“, de Krelia's en juffrouwen Knorringa uit „Dienstbaren en Vrijen“. (In dit opzicht is vooral de eigengerechtigde Tante met „haar“ dominee uitstekend getypeerd.) En hun geestelijke karikatuur wordt nog scherper door de tegenstelling tot de waarlijk bekommerde en werkelijk zondebewuste menschen. Van deze is in dit boek verreweg de mooiste figuur de oude Leuntje Mos, die onder de dorpelingen voor „niet zuiver“ doorgaat, voor een halve waarzegster of een ietwat verbijssterde, maar die, onbegrepen door de menschen en eenzaam, een wonderlijk-rijk geloofsleven geniet, wit van eenvoud en kinderlijkheid, doch overglansd van het gouden licht van den dagelijkschen omgang met God. En in het op haar wijze begrijpen van wat er met de Freule gebeurt, haar meebidden en haar troostend spreken als was de Freule bij haar, heeft de Auteur op verrassend-fijne wijze in beeld gebracht een van de eerste beginselen van echt-christelijk leven.

Wanneer we dit alles zien is het ons duidelijk, dat „De Freule“ is wat ik zei aan het begin van dit artikel: de rijping van wat in de vorige boeken zich ontwikkelde: thesis en critiek zijn hier beide geworden elementen van bouwende kracht.

Aan de andere zijde — want elke medaille heeft een keerzij — zijn er ook de gebreken van het soort.

Onder dezen cliché-matigen term vat ik samen, wat ik in het bovengenoemde artikel heb aange- merkt als de schaduwkant van Hogenbirks werk. Voor mijn besef geldt ook van „De Freule“, wat ik schreef omtrent „Dienstbaren en Vrijen“: „we kunnen ons, ook na herhaalde lezing, niet losmaken van den indruk, dat meer dan eens een spottend-komische opmerking in een passage van ernstige

stemming aan het geheel iets tweeslachtigs geeft... Juist omdat verschillende bladzijden zoo fijn zijn van schouwing en wat ze vertellen gedragen blijkt door de rijpe ervaring van den toegewijden zielszorger — dat alles spreekt in dit boek nog véél sterker dan in het vorige — „doen die plotselinge wendingen naar het komische disharmonisch aan. 't Is wel niet zoo, dat de ernst van de hoofdzaak er door ontsierd wordt of van zijn karakter beroofd, maar het is toch een moduleering van toon, die niet altijd correspondeert op de door de lectrur zelf gewekte zielestemming.“

Bilijkheidshalve moet ik hiertegenover óók stellen wat Ds Hogenbirk ter verdediging tegen zulk een opmerking zegt in het meergemelde boek van Risseuw: „dat ik ze (= de menschen) bij zulk ernstig bedoelen telkens laat lachen, kan ik heusch niet helpen, het leven is nu eenmaal niet anders. Een lachend mensch is dikwijls dicht bij den ernst dan een, die zucht en klaagt“. ³⁾

Waar is dit laatste misschien wel en ten opzichte van de spelonk-menschen is het zeker juist, maar het is toch de waarheid van de paradox. En vele menschen zullen er, naar ik geloof, niet door overtuigd worden.

Ook aangaande den stijl meen ik te moeten herhalen, wat ik in het bewuste artikel schreef: „De Auteur weet met allerlei archaïstische woorden en constructies vaak geestige effecten te bereiken, maar, waar soms dat archaïstische klinkt als Bijbeltaal“, (vaak Bijbeltaal is) „in een situatie, die komisch is, krijgen we een zelfde toondisharmonie... Ook hier hebben we het gebrek van de deugd. Wat de stellige verdienste is van den stijl, dat wat hem een eigen, geestig, pittig karakter geeft en de wijze van zeggen vaak zoo precies-scherp maakt, doet in zulke passages gewild aan...“ Weer is hier het aanhalen van Ds Hogenbirks verweer noodzakelijk, als hij naar aanleiding van het gebruik van veel Bijbelwoorden zegt: „daar ben ik nu eenmaal dominee voor“ ⁴⁾, maar dit argument-met-een-glimlach neemt het bezwaar, daar waar 't als bezwaar gevoeld wordt, naar mijn meening niet weg.

En dan is m.i. ook de onnoodige omhaal in dit boek te groot. De vele en in het verband van het geheel ondienstige buurvrouwenpraat, de uitweidingen over terzijde liggende dingen leiden de aandacht soms van de hoofdzaak af en maken den humor gewild. De beschrijving h.v. van het kasteel in het eerste gedeelte van het boek is niet in overeenstemming met het cachet, dat de eigenlijkheid van dit verhaal draagt. Ze is wel vaak geestig, scherp van visie en raak van typeering, raak vooral in critischen zin, maar ze leidt niet in tot den ernst, van wat binnen de muren van dat kasteel in het verdere van het boek zich zal gaan voltrekken. 't Is ten slotte precies dezelfde quaestie, die ik hier boven aanroerde, de quaestie van toonmodulatie, maar het is juist de toon, die de muziek maakt.

Ik noemde deze bezwaren de bezwaren van het soort. Ze vloeien voor een gedeelte voort uit wat de deugden zijn van Ds Hogenbirks werk: het humoristisch-critische en analyseerend-beschouwende. Daarom raken ze ook voornamelijk de appreciatie van den lezer. De een zal voor dezen trant van schrijven meer voelen, dan de ander: verschil in smaak doet zich juist gelden ten aanzien van datgene, wat een zeer bepaald eigen type heeft. Het persoonlijke ontmoet steeds den weerstand van het persoonlijke en dan hangt de ingenomenheid met een boek af van het al of niet overeenstemmen in geest tusschen auteur en lezer.

Maar over de hoofdzaak van het boek, de bekeeringsgeschiedenis naar de opvatting en de bewerking die ik boven omschreef, zullen de meeningen wel niet verschillen. Die is zuiver en goed. En zoo is het laatste woord niet aan de critiek, doch aan de waardeering!

C. T.

³⁾ Uitg. J. H. Kok, Kampen.

⁴⁾ P. J. Risseuw, Chr. schrijvers van dezen tijd, p. 51.

⁵⁾ t. a. p. blz. 52.

⁶⁾ idem, idem.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Organisatie van den Arbeid.

(Taylor-stelsel).

I.

Inleiding.

Men mag, zonder tegenspraak te duchten, beweren, dat de belangstelling voor hetgeen de één noemt: Organisatie van den arbeid, daarmee het terrein wel heel breed nemend, een ander noemt: Wetenschappelijke bedrijfsleiding en daarmee al aanstonds overgaand naar de bedrijven, terwijl nog een derde vasthoudt aan de benaming, die mis-schiet wel op de meest kernachtige wijze het onderwerp zelf aanduidt, n.l. het Taylor-stelsel, zeker nog niet aan het verflauwen is.

Hoe zou het ook anders, nu wij midden in een economische crisis leven?

Toch schijnt er een zekere tegenstrijdigheid. Waartoe toch zou men, waar volgens veler meening

de crisis van heden mede een gevolg is van over-productie, nog langer spreken over een stelsel, dat toch niet anders beoogt dan om van de productieve kracht van mensch en machine het hoogst mogelijke nut te trekken? Daarmede zou men toch immers slechts het kwaad der over-productie vermeerderen? Zulk een conclusie is echter slechts oppervlakkig. Natuurlijk is de vraag, welke artikelen geproduceerd zullen worden, een altijd blijvende. Maar daarnaast blijft toch staan als een niet aan te vallen stelling, dat op den duur nooit een productie in stand kan blijven, die onrechtvaardig hoge prijzen van de consumenten vordert. Op deze stelling nu richt zich alle belangstelling van het Taylor-stelsel of hoe men het dan ook noemen wil.

Het onderwerp heeft den laatsten tijd, ook in de pers, weer opnieuw de aandacht getrokken. Ook voor een aantal lezers van dit blad is wellicht een bespreking daarvan niet zonder belang.

Hetgeen hier volgt is de tekst van een lezing, in 1925 door mij gehouden. Na herlezing komt het mij niet noodig voor, lettende op de grenzen, welke de aard van „De Reformatie“ stelt, daarin te veranderen of daaraan toe te voegen. Slechts gelieve men bij de lezing van enkele passages te denken aan het evengenoemde jaartal.

A. De nederigheid gaat voor de eer. Ons hiernaar richtende, kan het zijn nut hebben vast te stellen wat het onderwerp, dat ons thans zal bezig houden, nog niet is. Het onderwerp is nog geen vermelding waard gevonden in Winkler Prins' Encyclopaedie (uitgave 1922), in Landlexicon van Prititz & Meyer (uitgave 1914), in Meyers Lexicon (uitgave 1908), in Dictionary of National Biography (uitgave 1912), in de zeer groote Encyclopaedia Britannica (uitgave 1911). Wel wordt een kleine mededeeling (van slechts 16 regels) gevonden in Gosthoek's encyclopaedie, terwijl een uitvoerige informatie te vinden is in: Who's Who in America, 1914/1915, Vol. VIII.

De stilzwijgendheid van deze encyclopaedieën wordt voor een deel verklaard uit het jaartal van verschijning. Het is niet te ontkennen, dat de belangstelling voor het onderwerp vooral in de laatste tien jaren is ontstaan.

Dit ontstaan is evenwel ook spoedig gevolgd door een zeer snellen groei. In de latere jaren is de publieke belangstelling voor ons onderwerp inderdaad buitengewoon groot geworden. Ik wil daartoe in de allereerste plaats opmerken, dat over het onderwerp internationale congressen worden gehouden en dat deze congressen ook werkelijk-internationale belangstelling ondervinden. Zoo is van 21—24 Juli 1924 te Praag een congres gehouden, dat o.a. door niet minder dan 50 Amerikaansche gedelegeerden werd bijgewoond. Dit congres is gevolgd door een ander, gehouden in October 1925 te Brussel, waar men afgevaardigden kon ontmoeten van de navolgende landen: Engeland, Spanje, Italië, Polen, Roemenië, Zwitserland, Tsjecho-Slowakije, Japan, Amerika. Dit congres is o.a. toegesproken door den Belgischen Minister van Nijverheid en Arbeid en door den President van de Internationale Kamer van Koophandel, den Heer Walter Leaf. Voorts zij opgemerkt, dat zich in de laatste jaren een zeer uitgebreide literatuur heeft gevormd. Enkele neven-onderwerpen zijn weer gegroeid tot zelfstandige acties, die eigen congressen houden en eigen periodieken en studiowerken hebben. Ik zal hierop niet nader ingaan; ik hoop met deze korte mededeeling wel te hebben aangetoond, dat het onderwerp van genoegzaam belang is om daarvoor ook thans aandacht te vragen.

B. I. Ons onderwerp voert ons naar het bedrijfsleven, vooral zooals zich dit voordoet in de groote fabrieken. Dit zijn dus die instellingen, waar machinale en menselijke arbeid wordt tezamen gevoegd om, als het goed zal zijn, een nauwaaneensluitend geheel te geven. Die aansluiting moet er zijn, omdat te groote belangen aan het lot der onderneming zijn verbonden. Het welslagen der onderneming toch beteekent de verzekering van het levensbestaan van den ondernemer, alsmede van de vele arbeiders in het bedrijf werkzaam, doch ook beteekent het, dat van de kapitalen, in de onderneming gestoken, een behoorlijk rendement wordt verkregen. Omgekeerd, indien de onderneming niet slaagt, zijn al deze menschen broodeloos, zijn ook de kapitalen verspild. En wanneer zulks op omvangrijke schaal geschiedt, dan beteekent dit de economische crisis, die zoo ontzaglijk vor om zich heen kan grijpen.

De uitspraak, dat wie een toren bouwt, eerst de kosten heeft te berekenen, geldt zeker ook voor hen, die het voornemen hebben om kapitalen in een onderneming vast te leggen. Hier toch zeker zal men zich van te voren wel zooveel mogelijk rekenschap moeten geven van de vraag, of redelijkerwijs een behoorlijk rendement en van de kapitalen en van den eigen arbeid verzekerd is.

Wij nemen dus aan, dat elke kapitaalsuitgaaft, noodig voor het bouwen van de fabrieken of voor de aanschaffing van machines wel-overwogen is. Dit impliceert, dat men die productie-middelen ook